स्थानीय राजपत्र

कञ्चन गाउँपालिकाद्वारा प्रकाशित

कञ्चन, खण्डः ७, भागः२ संख्याः ५, मितिः२०८१/०७/११ गते

भाग-१

कञ्चन गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, रुपन्देही

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन,२०७४ को दफा १०२ को उपदफा (३) बमोजिम कञ्चन गाउँपालिका, गाउँ कार्यपालिकाले बनाएको तल लेखिए बमोजिमको सर्वसाधारणको जानकारीका लागि प्रकाशन गरिएको छ ।

कञ्चन गाउँपालिका स्थानीय राजपत्र

कन्चन गाउँपालिकाको वातावरणमैत्री शासन निर्देशिका, २०८१

प्रस्तावनाः नेपालको संविधानले स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने प्रत्येक नागरिकको अधिकारलाई मौलिक हकका रूपमा व्यवस्था गरेको छ। वातावरण संरक्षण ऐन,२०७६, स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४, राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति, २०७६, विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन राष्ट्रिय नीति, २०७४, चालु सोहौं योजना, फोहोरमैला व्यवस्थापन ऐन तथा नियमावली, राष्ट्रिय वातावरण नीति, २०७६ तथा विपदजोखिम (न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापन) राष्ट्रिय कार्ययोजना, २०७४ ले वातावरण संरक्षण, जलवायु परिवर्तन, फोहोरमैला व्यवस्थापन, एबम् विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी आधारभूत कार्य गाउँपालिका आफैंले वा उनीहरूको नेतृत्व र समन्वयमा सम्पादन हुने व्यवस्था गरेको छ।

तसर्थ यस गाउँपालिका मार्फत वातावरण संरक्षणलाई प्रोत्साहित गर्दै वातावरणमैत्री स्थानीय विकासको अवधारणालाई सार्थक पार्न वाञ्छनीय भएकोले कन्चन गाउँ कार्यपालिकाले यो निर्देशिका बनाएको छ ।

परिच्छेद — १

प्रारम्भिक

१. <u>**संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ**</u> : (१) यस निर्देशिकाको नाम " **कन्चन गाउँपालिकाको वातावरणमैत्री शासन निर्देशिका" २०८१** रहेको छ।

(२) यो निर्देशिका गाउँ कार्यपालिकावाट स्वीकृत भएको मिति देखि लागू हुनेछ।

२. <u>**परिभाषा**</u> : विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा,-

(क) "ऐन" भन्नाले वाताबरण संरक्षण ऐन, २०७६ सम्झनुपर्छ।

(ख) "कार्यालय" भन्नाले कन्चन गाउँ कार्यपालिका कार्यालय सम्झनुपर्छ र सो शब्दले गाउँ कार्यपालिका कार्यालय अन्तर्गतका वडा कार्यालय समेतलाई जनाउँछ ।

(ग) "कार्यपालिका" भन्नाले कन्चन गाउँ कार्यपालिका, रुपन्देही सम्झनु पर्छ ।

(घ) "गाउँपालिका" भन्नाले कन्चन गाउँपालिका, रुपन्देही सम्झनु पर्छ ।

(ङ) "नियमावली" भन्नाले फोहोरमैला ब्यबस्थापन नियमावली सम्झनुपर्छ।

(च) "मन्त्रालय" भन्नाले सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय सम्झनुपर्छ ।

(छ) "सार्बजनिक कार्यालय" भन्नाले गाउँपालिका क्षेत्रका सार्बजनिक कार्यालय सम्झनुपर्छ ।

कञ्चन गाउँपालिका स्थानीय राजपत्र

परिच्छेद — २

उद्धेश्य, प्रतिफल र कार्यक्षेत्र

३ **उद्देश्यः** गाउँपालिका क्षेत्रमा घर-परिवारदेखि टोल, वडा तथा गाउँमा वातावरणमैत्री शासनलाई स्थापीत गरी स्वच्छ सुन्दर र वातावरणमैत्री समाजको सिर्जना गर्न सहयोग पुर्याउनु यस निर्देशिकाको मुख्य उद्धेश्य रहेको छ। यस निर्देशिकाका अन्य उद्देश्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्:-

(क) गाउँपालिकाको योजना प्रक्रियामा वातावरण, जलवायु परिवर्तन, विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी विषयहरूलाई मूलप्रवाहीकरण गर्न सहयोग गर्नु।

(ख) गाउँपालिकाको सेवा प्रबाह र बिकास निर्माण पद्धतिलाई वातावरणमैत्री बनाउनु।

(ग) वातावरणमैत्री दिगो विकासका लागि समूदायको माध्ययमबाट घरपरिवार तहलाई जिम्मेवार बनाउन प्रोत्साहित गर्नु।

(घ) वातावरण संरक्षण, आधारभूत स्वास्थ्य तथा सरसफाई, फोहोरमैला व्यवस्थापन, जैविक विविधताको संरक्षण, जलवायू परिवर्तन अनुकूलन र विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी विषयलाई स्थानीयकरण गर्नु।

(ङ) जलवायु अनुकूलन तथा न्युनिकरण, विपद् व्यवस्थापन, वातावरण संरक्षण एबम् फोहोर मैला व्यवस्थापनका सन्दर्भमा घरपरिवार तहसम्मको काम, कर्तव्य, र जिम्मेवारी तथा हासिल गर्नुपर्ने नतिजाको सम्बन्धमा स्पष्ट पार्नु।

(च) वातावरण संरक्षण तथा दिगो विकासका लागि सरोकारवालाबीच आर्थिक एबम् प्राविधिक सहयोग तथा सहकार्यको वातावरण सिर्जना गर्नु।

४. *अपेक्षित प्रतिफलः निर्देशिका कार्यान्वयन मार्फत अपेक्षा गरिएका प्रतिफलहरू देहाय बमोजम् रहेका छनः-*

(क) गाउँपालिकाको आवधिक एवम् वार्षिक योजना तथा कार्यक्रममा वातावरणमैत्री क्रियाकलापहरुको मुलप्रवाहीकरण भएको हुनेछ।

(ख) वातावरणमैत्री स्थानीय शासन पद्धतिको संस्थागत विकास भएको हुनेछ।

(ग) घरपरिवार तहसम्म वातावरणीय सचेतना अभिवृद्धि भएको हुनेछ।

(घ) वातावरण व्यवस्थापन सम्बन्धी सूचकहरुको विद्यमान अवस्थामा सुधार भई उत्थानशिल समुदायको निर्माण भएको हुनेछ।

(ङ) गाउँ टोलस्तरसम्म वाताबरण संरक्षण, हरियाली प्रबर्द्धन, फोहोरमैला ब्यबस्थापन ब्यबस्थित र संस्थागत हुनेछ ।

(च) वातावरण संरक्षण, आधारभूत स्वास्थ्य तथा सरसफाई, फोहोरमैला व्यवस्थापन, जैविक विविधताको संरक्षण, जलवायू परिवर्तन अनुकूलन र विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी विषय घर परिवार स्तरसम्म स्थानियकरण भएको हुनेछ ।

५. **कार्यक्षेत्र :** गाउँपालिकाक्षेत्रका घर, टोल, समुदाय तथा वडा यस निर्देशिकाको कार्य क्षेत्रभित्र पर्दछन।

परिच्छेद - ३

वातावरणमैत्री स्थानीय शासन सूचकको वर्गिकरण

६. **वातावरणमैत्री स्थानीय शासनका सूचकः** वातावरणमैत्री स्थानीय शासनका सूचकमानका रुपमा घरपरिवार, वडा तथा गाउँपालिका तहका लागि देहायका छुट्टाछुट्टै सूचकहरूको व्यवस्था गरिएको छः-

(क) आधारभूत सूचकः
वातावरणमैत्री गाउँ घोषणा हुनको लागि घरपरिवारदेखि गाउँ सम्म अनिवार्य रूपमा पुरा गर्नुपर्ने गरी अनुसूची-१ मा व्यवस्था गरिएका सूचकहरू।

(ख) परिष्कृत सूचकः
आधारभूत तहभन्दा माथिल्लो स्तरको सूचकहरुलाई अनुसूची-२ बमोजिम परिष्कृत सूचकको रूपमा राखिएको छ।वातावरणमैत्री गाउँ घोषणा हुनको लागि आधारभूत सूचकहरु पुरा गरी परिष्कृत सूचकमा तोकिएको अङ्कभार प्राप्त गरेको हुनु पर्नेछ।

परिच्छेद — ४

वाताबरणमैत्री सार्बजनिक कार्यालय घोषणा

७ **वाताबरणमैत्री सार्बजनिक कार्यालयः** (१) गाउँपालिका क्षेत्रमा वाताबरणमैत्री सार्बजनिक कार्यालय भन्नाले वाताबरणमैत्री सार्बजनिक कार्यालयको आधारभूत सूचकहरु पुरा गरी गाउँपालिकावाट वातावरणमैत्री घोषणा भएको सार्बजनिक कार्यालयलाई जनाउदछ |

(२) उपदफा (१) बमोजिम वाताबरणमैत्री सार्बजनिक कार्यालय घोषणा हुन अनुसूची-३ बमोजिमको आधारभूत सूचकले अपेक्षा गरेका प्राबधान पुरा गरेको हुनु पर्दछ |

८. **वाताबरणमैत्री सम्मान पत्र तथा लोगो प्रदानः** (१) निर्देशिकामा उल्लिखित सबै आधारभूत सूचक पूरा नहुँदासम्म वातावरणमैत्री कदर/सम्मान प्रदान गरिनेछैन | परिष्कृत सूचकका कूल तारामध्ये आधाभन्दा बढी तारा पाएका अवस्थामा कदरपत्र सहित वाताबरणमैत्री पहिचान हुने लोगो प्रदान गरिनेछ |

(२) उपदफा (१) बमोजिम कदरपत्र प्रदान गर्दा पचहत्तर प्रतिशत तारा हासिल गरेमा दुईवटा तारा तथा सबै बिकसित सूचक पुरा गर्नेलाई तीनवटा तारा सहितको कदरपत्र एबम् लोगोसहित सम्मान गरिनेछ |

९. **कदरपत्र तथा लोगो निष्क्रिय गर्न सकिनेः** एकपटक आधारभूत सूचकहरु हासिल गरि वातावरणमैत्री घोषणा भईसकेपछी कुनै कारणबश उक्त सूचक उल्लङ्घन गरेको पाइएमा घोषणा/सम्मान/कदर गाउँपालिकाले निर्णय गरि निष्क्रिय गर्न सक्नेछ |

परिच्छेद — ५

कार्यान्वयन तथा अनुगमन, मूल्याङ्कन सम्बन्धि व्यवस्था

१०. **कार्यान्वयन रणनीति तथा चरण :** (१) वातावरणमैत्री स्थानीय शासनको कार्यानन्वयनको लागि देहाय बमोजिमका कार्यान्वयन रणनीति तय गरिएका छन्:

(क) गाउँपालिकाको नेतृत्वमा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र क्रियाशील बिभिन्न सङ्घ संस्थालाई वातावरण संरक्षण सम्बन्धी कार्य सञ्चालन गर्न प्रोत्साहित गर्ने।

(ख) सकारात्मक प्रतिस्पर्धालाई प्राथमीकतामा राख्ने।

(ग) वातावरणमैत्री स्थानीय शासन प्रारुपका विषयहरुलाई स्थानीय योजना प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरण गर्ने।

(ग) संस्थागत संरचना र क्षमता विकासका क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्ने।

(घ) सूचना, शिक्षा र सञ्चारको माध्यमबाट सामाजिक व्यवहारमा परिवर्तन गर्ने।

(ङ) सहभागिता पद्धतिको मान्यताको आधारमा गाउँपालिकालाई नेतृत्वदायी भूमिकामा स्थापित गर्ने।

(च) अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा पृष्ठपोषणका आधारमा निरन्तर सुधारमा जोड दिने।

(२) वातावरणमैत्री स्थानीय शासनको कार्यानन्वयनको लागि देहाय बमोजिमका कार्यान्वयन चरण तय गरिएका छन्:

(क) प्रचार-प्रसारः विभिन्न सञ्चार माध्यमवाट सरल भाषामा सूचनामूलक सामग्री तयार गरी स्थानीय समुदायसम्म पुर्याउनुका साथै आफ्नो घर, टोलवस्ती तथा गाउँ वातावरणमैत्री बनाउन सम्बन्धित सबै सरोकारवालालाई यस अवधारणाको बारेमा अभिमुखीकरण गर्ने।

(ख) आधार तथ्याङ्क सङ्कलन, विश्लेषण तथा अद्यावधिकः गाउँपालिकाले यस निर्देशिका बमोजिमका सूचकहरुको अवस्थाको विवरण सङ्कलन गर्न आवश्यकता अनुसार छुट्टाछुट्टै फारामहरूको विकास गर्नु पर्नेछ। सङ्कलन भएका विवरणका आधारमा सूचकहरुको अवस्था नियमित रुपमा अद्यावधिक गरी सो सम्बन्धी वार्षिक उपलब्धी प्रतिवेदन समेत तयार गर्ने। यसरी तयार भएको प्रतिवेदन सबैको जानकारीका लागि सार्वजनिक गर्ने व्यवस्था मिलाउने।

११. **अनुगमन तथा मूल्याङ्कन सम्बन्धि व्यवस्था :** (१) गाउँपालिकाका विभिन्न तहमा गरिने अनुगमन तथा मूल्याङ्कन विधि अनुसूची-४ मा उल्लेख गरिएको मापन संयन्त्र र विधी बमोजिम हुनेछ |

(२) गाउँपालिकाका सबै वडाहरू वातावरणमैत्री घोषणा भई यस निर्देशिकामा उल्लेखित सूचकहरू हासिल भएपछि कार्यपालिकाको सिफारिसमा गाउँ सभाले निर्णय गरी वातावरणमैत्री गाउँपालिका घोषणा गर्न सिफारिससाथ सहमतिका लागि सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयमा लेखी पठाउनु पर्नेछ र सोको जानाकारी प्रदेश सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालयलाई दिनु पर्नेछ।

१२. **<u>विशिष्ट/विशेष सूचक मूल्याङ्कन संयन्त्र र विधिः</u>** गाउँपालिकामा यस निर्देशिकामा तोकिएको अलावा विशिष्ट/विशेषसूचक समेत थप गरिएको अवस्थामा त्यस्ता सूचकहरुको मूल्याङ्कन संयन्त्र र विधि वातावरणमैत्री स्थानीय शासन गाउँ समन्वय समितिले तोके बमोजिम हुनेछ।

१३. **<u>मूल्यांकन सहित उत्प्रेरणा तरिकाः</u>** वाताबरणमैत्री स्थानीय शासनका सूचकहरुमा उत्कृस्ट नतिजा सहित वाताबरणमैत्री स्थानीय शासन संचालनमा योगदान पुर्याउनेलाई मूल्यांकन मार्फत देहाय बमोजिम उत्प्रेरित गरिनेछः

(क) घर-परिवारस्तरः

(१) निर्धारित सूचकहरू पुरा गरेको घर-परिवारलाई "वातावरणमैत्री घर परिवार" को घोषणा गरी सम्मानित गर्ने। यस्तो सम्मान लोगो तथा कदरपत्रको रूपमा प्रदान गरी सडकबाटै देखिने गरी सम्मान पाउने घरपरिवारको प्रवेशद्वारमा टाँस्ने व्यवस्था गर्ने।

(२) वातावरणमैत्री घर-परिवारको सम्मान प्राप्त गर्नेलाई गाउँ सभाले निर्णय गरी गाउँपालिकाको कानून बमोजिम लगाउने सेवा शुल्क तथा दस्तुरमा आंशिक वा पूर्ण छुटको व्यवस्था गर्न सक्ने।

(ख) वडा तहः

(१) कदरपत्र प्रदान गर्नेः निर्धारित सूचकहरू पूरा गरी वातावरणमैत्री घोषणा हुने वडालाई वातावरणमैत्री स्थानीय शासन गाउँ समन्वय समितिको निर्णय अनुरुप कदरपत्र तथा लोगो प्रदान गर्ने।

(२) पुरस्कृत गर्न सक्नेः वातावरणमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन गर्ने वडा समन्वय समितिलाई गाउँपालिकाबाट प्रोत्साहन पुरस्कार प्रदान गर्न सकिने। यस कार्यमा सकृयतासाथ सहयोग गर्ने व्यक्ति-विशेषलाई नगद पुरस्कारको पनि व्यवस्था गर्न सकिने।

(३) अनुदान प्रदान गर्न सक्नेः वातावरणमैत्री घोषणा भएको वडालाई परिस्कृत सूचक हासिल गर्न गाउँपालिकाबाट थप अनुदान प्रदान गर्न सकिने।

कञ्चन गाउँपालिका स्थानीय राजपत्र

परिच्छेद — ६

संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास सम्बन्धि व्यवस्था

१४. **गाउँ समन्वय समितिः** (१) गाउँपालिकामा देहाय बमोजिमको वातावरणमैत्री स्थानीय शासन गाउँ समन्वय समिति रहनेछ ।

अध्यक्ष	अध्यक्ष
उप्पाध्यक्ष	सदस्य
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
जिल्ला प्रशासन कार्यालयका अधिकृत प्रतिनिधि	सदस्य
अधिकृत प्रतिनिधि,जिल्ला समन्वय समिति	सदस्य
खानेपानी तथा सरसफाई शाखा प्रमुख	सदस्य
स्वास्थ्य शाखा प्रमुख	सदस्य
माध्यमिक सामुदायिक विद्यालयका प्रधानाध्यापक मध्येबाट दुई जना	सदस्य
सामुदायिक संस्थाका प्रमुख मध्येबाट एक जना	सदस्य
गाउँपालिकास्तरीय उद्योग वाणिज्य संघका प्रमुख	सदस्य
गैरसरकारी संस्थास्थानीय समन्वय समितिका प्रमुख	सदस्य
वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन शाखा प्रमुख	सदस्य सचिव

(२) उपदफा (१) बमोजिमको समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः

(क) स्थानीय तहमा सञ्चालन हुने वातावरण, विपद्, भू-उपयोग वर्गिकरण र फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी सबै कार्यक्रमहरूको समन्वय, अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा समीक्षा गर्ने

(ख) आफ्ना वडाहरूलाई वातावरणमैत्री बनाउन सहयोग, समन्वय तथा सहजीकरणका साथै वातावरणमैत्री घोषणा गर्न सहमती प्रदान गर्ने,

(ग) वातावरणमैत्री गाउँपालिका घोषणा गर्न सिफारिस गर्ने,

(घ) गाउँपालिकामा सञ्चालित एवम् सञ्चालन हुने वातावरण, विपद् तथा फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यक्रमहरूलाई कम्तीमा यस निर्देशिकामा उल्लिखित सूचक हासिल गर्ने गरी आफ्ना क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नका लागि स्वीकृति दिन गाउँ कार्यपालिकामा सिफारिस गर्ने,

(ङ) वातावरणमैत्री घर-परिवार, टोल तथा वडाका संख्या चौमासिक रूपमा सम्बन्धित जिल्ला विकास समिति तथा सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयमा पठाउने,

(च) जिल्लालाई वातावरणमैत्री बनाउन आवश्यक सहयोगीको भूमिका निभाउने,

(छ) गाउँपालिकालाई पूर्णरुपमा वातावरणमैत्री बनाउन अन्य आवश्यक कार्यहरू गर्ने गराउने।

(३) यस निर्देशिका कार्यान्वयनमा समन्वय र सहजिकरण गाउँपालिकामा रहेको वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन शाखाले गर्नेछ।

१५. **वडा समन्वय समिति :** (१) वडास्तरमा देहाय बमोजिमको वातावरणमैत्री स्थानीय शासन वडा समन्वय समिति रहनेछ।

वडा अधक्ष्य	अध्यक्ष
वडा सदस्यहरु	सदस्य
सामुदायिक विद्यालयका प्रधानाध्यापक मध्येबाट दुई जना	सदस्य
सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिका अध्यक्ष मध्येबाट एक जना	सदस्य
सामुदायिक संस्थाका प्रमुख मध्येबाट एक जना	सदस्य
वडा सचिब	सदस्य सचिव

(२) उपदफा (१) बमोजिमको समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः

(क) वडा तहमा सञ्चालन हुने वातावरण, विपद्, भू-उपयोग वर्गिकरण र फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी सबै कार्यक्रमहरूको समन्वय, अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा समीक्षा गर्ने,

(ख) आफ्ना वडा अन्तर्गतका टोल एवम् बस्तीलाई वातावरणमैत्री बनाउन सहयोग, समन्वय तथा सहजीकरणका साथै वातावरणमैत्री घोषणा गर्न सहमती प्रदान गर्ने,

(ग) वातावरणमैत्री वडा घोषणा गर्न गाउँपालिकामा सिफारिस गर्ने,

(घ) वडामा सञ्चालित एबम् सञ्चालन हुने वातावरण, विपद् तथा फोहोर व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यक्रमहरूलाई कम्तीमा यस निर्देशिकामा उल्लिखित सूचक हासिल गर्ने गरी आफ्ना क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नका लागि स्वीकृति दिन गाउँ कार्यपालिकामा सिफारिस गर्ने,

(ङ) वातावरणमैत्री घर-परिवारको संख्या चौमासिक रूपमा गाउँपालिकामा पठाउने,

(च) गाउँपालिकालाई वातावरणमैत्री बनाउन आवश्यक सहयोगीको भूमिका ननिर्बाह गने,

(छ) वडालाई पूर्णरुपमा वातावरणमैत्री बनाउन अन्य आवश्यक कार्यहरू गर्ने।

१६. **अन्य संघ-संस्था परिचालनः** विभिन्न तहमा क्रियाशील रहेका वातावरण संरक्षण, फोहोरमैला व्यवस्थापन, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित क्षेत्रमा काम गर्ने सबै सङ्घ संस्थालाई यस निर्देशिका बमोजिमका सूचकहरू प्राप्त गर्नेगरी परिचालन र समन्वय गर्ने कार्य सम्बन्धित वातावरणमैत्री स्थानीय शासन वडा तथा गाउँ समन्वय समितिले गर्ने।

१७. **क्षमता विकासः** (१) बाताबरणमैत्री शासन संचालनको लागि टोल तथा समुदाय स्तरमा देहाय बमोजिमको क्षमता विकास कार्यक्रम संचालन गर्ने :

(क) गाउँपालिकाभित्र कार्यरत सामाजिक परिचालक, बिभिन्न संघ संस्थाका स्वयंसेवक हरुलाई आबश्यक सामाग्री सहित वातावरणमैत्री स्थानीय शासनको सम्बन्धी विषयमा समुदायको क्षमता अभिवृद्धिकालागि परिचालन गरिनेछ।

(ख) टोल विकास संस्था/टोल सुधार समितिका सदस्यहरू, महिलास्वास्थ्य स्वयंसेविका, आमा समुह,युवा क्लब तथा वन उपभोक्ता समूह जस्ता सामुदायिक संस्थाहरुलाई वातावरणमैत्री स्थानीय शासनसम्बन्धी अभिमुखिकरण तथा क्षमता विकासका लागि तालिमहरु सञ्चालन गरिनेछ।

(ग) समुदाय/टोल एवम् वडाहरूमा वातावरणमैत्री स्थानीय शासनबारे प्रचार/प्रसार र अन्य जनचेतनाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।

(घ) अगुवा कृषकहरूमार्फत प्राङ्गारिक खेती, उन्नत खेती, खेतबारी संरक्षण तथा रासायनिक विषादीको नकारात्मक असर बारे कृषकहरुलाई प्रदर्शनी/चेतना जागरण र सीप प्रदान गर्ने/गराउने आदि क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने।

(२) बाताबरणमैत्री शासन संचालनको लागि वडा स्तरमा वडा भित्रका महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका, आमा समूह, युवा क्लब, विद्यालयका सम्बन्धित विषय शिक्षक तथा सामाजिक परिचालकहरूलाई वातावरणमैत्री स्थानीय शासनको अवधारणा, घर-परिवार तथा वडा तहका सूचकहरू, सूचक हासिल गर्ने विधि र प्रक्रिया, मापन गर्ने विधि र प्रक्रियाबारे सम्बन्धित वडा वा गाउँपालिकाले आफै वा वडाको अगुवाइमा अभिमुखीकरण गर्ने।

(३) बाताबरणमैत्री शासन संचालनको लागि गाउँपालिकास्तरमा देहाय बमोजिमको क्षमता विकास कार्यक्रम संचालन गर्ने :

(क) गाउँपालिकामा रहेको वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन विषय हेर्ने शाखाको कार्य विवरण अद्यावधिक गराई वातावरणमैत्री स्थानीय शासनसम्बन्धी कार्यहरूको जिम्मेवारी समेत थप गर्ने।

ख) वातावरणमैत्री स्थानीय शासन क्षेत्रमा काम गर्ने कर्मचारीहरूलाई वातावरण संरक्षण, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद् व्यवस्थापन, वातावरणीय अध्ययन तथा भवन निर्माण संहिता जस्ता विषयमा समेत क्षमता विकास तालिम प्रदान गर्ने।

ग) वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन शाखामार्फत गाउँपालिकाका वडा एवम् टोलहरू, सामुदायिकसंस्था तथा टोल विकास संस्थाहरुको लागि क्षमता विकासका कार्यहरू सञ्चालन गर्नु पर्नेछ।

कञ्चन गाउँपालिका स्थानीय राजपत्र

परिच्छेद — ७

स्रोत तथा कार्यान्वयन ब्यबस्थापन र सरोकारवालाको भूमिका

१८. **<u>वित्तीय स्रोत व्यवस्थापनः</u>** (१) यस निर्देशिकामा उल्लेख गरिएका सूचकहरू तथा तोकिएका क्रियाकलापहरु गाउँपलिकाले वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा समावेश गरी कार्यान्वयन गर्ने।

(२) विकास साझेदार, गाउँपालिकामा क्रियाशील तथा राष्ट्रिय गैर सरकारी संस्था एबम् नीजि क्षेत्रले समेत निर्देशिका कार्यान्वयनमा सहयोग गर्ने।

(३) गाउँपालिकाले बिभिन्न क्षेत्रसँग समन्वय र सहकार्य गर्न सक्नेछ भने बाताबरणमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयनको लागि नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारले प्रोत्साहन र थप अनुदान उपलब्ध गराउन सक्नेछन्।

१९. **<u>कार्यान्वयन व्यवस्थापनः</u>** (१) गाउँपालिकामा वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन हेर्ने शाखाले सचिवालयको रूपमा काम गर्नेछ।

(२) वडा र समुदाय तहमा सञ्चालन हुने क्रियाकलापहरुको समन्वय र सहजिकरणको व्यवस्था वडा समितिको कार्यालयले मिलाउन सक्नेछ।

२०. <u>सरोकारवाला निकायहरूको भूमिकाः</u> (१) यस निर्देशिकामा उल्लिखित सूचकहरूमध्ये आ–आफ्नो कार्यक्षेत्र सम्बन्धी सूचकहरू हासिल गर्नेगरी नीति, रणनीति तथा कार्यनीति तयार गरी सो बमोजिम आवश्यक लगानी, समन्वय तथा सहजीकरण गर्ने जिम्मेवारी सबै सरोकारवाला निकायहरूको हुनेछ।

(२) गाउँपालिकाको भूमिका तथा जिम्मेवारी देहाय बमोजिम रहेको छः

(क) यस निर्देशिकामा तोकिए वमोजिमका नतिजा हासिल गर्न साधन-स्रोतको परिचालन गर्ने,

(ख) आफ्नो क्षेत्रमा वातावरण संरक्षणसँग सम्बन्धित कार्य गर्ने सबै सरकारी निकायहरू, विकास साझेदार, गैरसरकारी संघ संस्था तथा निजी क्षेत्रलाई यसै बमोजिमका सूचकहरू हासिल गर्न समन्वय सहजीकरण तथा सहकार्य गर्ने,

(ग) आ-आफ्नो क्षेत्रलाई वातावरणमैत्री बनाउन प्रयत्नरत रहने।

(३) विकास साझेदार संघ/संस्था तथा निकायको भूमिका देहाय बमोजिम हुनेछः

(क) वातावरणमैत्री स्थानीय शासनको प्रारुप कार्यान्वयन गर्न गाउँपालिकालाई सघाउने,

(ख) वातावरण संरक्षण, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, फोहोरमैला एवम् विपद् व्यवस्थापनका क्षेत्रमा कार्य गर्दा यस निर्देशिका बमोजिमका सूचकहरू हासिल गर्न समन्वय र सहयोग गर्ने,

(ग) यस निर्देशिका वमोजिमका सूचकहरू हासिल गर्न आवश्यक क्षमता विकासका कार्यक्रम, प्रचार-प्रसार र उत्प्रेरणा सम्बन्धी कार्य सम्पादन गर्न सहकार्य गर्ने।

(४) गैरसरकारी संस्थाहरूको भूमिका देहाय बमोजिम रहनेछः

(क) गाउँपालिकाको वार्षिक योजना तथा कार्यक्रममा संस्थाका क्रियाकलापहरु समावेश गरी गाउँपालिकासँगको समन्वय तथा सहकार्यमा यस निर्देशिका बमोजिमका सूचकहरू हासिल गर्नेगरी उपलब्ध स्रोतको परिचालन गर्ने,

(ख) स्थानीय स्तरका सामुदायिक एवम् सामाजिक संघसंस्थाहरूलाई यस निर्देशिका बमोजिमका सूचकहरू मापन गर्न आवश्यक पर्ने क्षमता विकास सम्बन्धी कार्यहरू सञ्चालन गर्न सहयोग गर्ने,

(ग) यस अवधारणालाई घर-परिवारसम्म पुऱ्याउन गाउँपालिकासँगको समन्वयमा सामाजिक परिचालनका कार्यहरू सञ्चालन गर्ने,

(घ) घर-परिवार, टोलबस्ती एवम् गाउँपालिकाबीच सकारात्मक प्रतिस्पर्धाको वातावरण निर्माण गर्न उत्प्रेरकको काम गर्ने।

(५) सामुदायिक तथा सहकारी संघसंस्थाको भूमिका देहाय बमोजिम रहनेछः

(क) सामुदायिक तथा सहकारी संस्थाका सदस्यहरूलाई यस निर्देशिकाका घरपरिवार तह र टोल तहका आधारभूत सूचकहरू हासिल गर्न प्रेरित गर्ने,

(ख) यस निर्देशिकामा उल्लेखित सूचकहरू हासिल गर्न सहयोग पुग्ने गरी आफ्नो क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने,

(ग) गाउँपालिकासँग यस निर्देशिका बमोजिमका सूचकहरू प्राप्त हुनेगरी साझेदारी तथा सहकार्य गर्ने ।

(६) निजी क्षेत्रको भूमिका देहाय बमोजिम रहनेछः

(क) उद्योग व्यवसाय सञ्चालन गर्दा यस निर्देशिकामा उल्लेखित सूचकहरू हासिल गर्न सहयोग पुग्ने गरी गर्ने,

(ख) सामाजिक उत्तरदायित्वको रूपमा गरिने लगानीलाई यस निर्देशिकाको सूचक हासिल गर्न उपयोग गर्न प्राथमिकता दिने,

(ग) नेपाल सरकार तथा गाउँपालिकासँग यस निर्देशिका बमोजिमका सूचकहरू प्राप्त हुनेगरी साझेदारी तथा सहकार्य गर्ने ।

२१. **<u>संशोधन गर्ने अधिकार</u>ः** यस निर्देशिकाको कार्यान्वयनको सिलसिलामा कुनै संशोधन वा थपघट गर्नु परेमा गाउँ कार्यपालिकाले गर्न सक्नेछ ।

२२ . **<u>बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकार</u>**: यस निर्देशिका कार्यान्वयनको सिलसिलामा कुनै द्विविधा उत्पन्न भएमा गाउँ कार्यपालिकाले बाधा अड्काउ फुकाउन आवश्यक निर्णय गर्न सक्नेछ।

कञ्चन गाँउपालिका स्थानीय राजपत्र

अनुसूची-१

(दफा ६ को (क) सँग सम्बन्धित)

वातावरणमैत्री स्थानीय शासनका आधारभूत सूचकहरू

(क) घरपरिवार तहको आधारभूत सूचक

गाउँपालिकाका लागि घरपरिवार तहको आधारभूत सूचक देहाय बमोजिम रहेका छनः

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	पुष्टयाई
क) खानेपानी सरसफाइ र स्वास्थ्य				
१. स्वच्छ पानी, आधारभुत सरसफाई तथा घर भित्रको फोहरको उचित व्यवस्थापन,	१. स्वच्छ खानेपानीको पहुँच भएको २. शौचालयको व्यवस्था, त्यसको उचित प्रयोग तथा व्यक्तिगत सरसफाईमा ध्यान दिएको ३. घरभित्रको फोहर सड्ने र नसड्ने (प्राङ्गारिक र अप्राङ्गगारिक) गरी विभाजन गरि सड्नेलाई आफै वा समूह बनाई मल बनाउने गरेको।			
२. वर्षात्को पानीको संकलन तथा भण्डारण	१. वर्षात्मा घर-कम्पाउण्डभित्र परेको पानी संकलन/भण्डारण (Rain Water Harvesting) गर्ने व्यवस्था मिलाएको वा आफ्नै घर-कम्पाउण्डमा जमिनभित्र जाने (Water Recharge)व्यवस्था गरिएको			
३. पिउने पानी	पिउने पानीका लागि शुद्धिकरणका उपायहरुको अवलम्बन गरिएको			
ख) स्वच्छ ऊर्जा तथा घरभित्रको वायु प्रदूषण न्यूनीकरण				
१. धुवाँरहित चुल्होको प्रयोग	१. घरभित्रको वायु प्रदूषणलाई न्यूनीकरण गर्नका लागि गोबरग्यास वा बायो ब्रिकेट वा सूधारिएको चुल्होको प्रयोग गरिएको २. कम बिजुली खपत हुने चिम तथा नविकरणीय उर्जाको प्रयोग भएको			
ग) हरियाली प्रवर्द्धन तथा करेसाबारी व्यवस्थापन				
१. हरियाली तथा करेसाबारी व्यवस्थापन	१. घर वरीपरी फलफूलको बोटहरु लगाइएको २. घरनजिक तुलसी, पारिजात, वेली, चमेली, जाई, जुई जस्ता सौन्दर्य बढाउने वा औषधीजन्य बिरुवा लगाइएको ३. करेसाबारीमा नियमित रूपमा तरकारी खेती गरी हरियो सागपात तथा तरकारी घरमै उत्पादन गर्ने गरिएको			

४.२ वडा तह

(क) आधारभूत सूचक

गाउँपालिकाको वडा तहको लागि आधारभूत सूचकहरु देहाय बमोजिम रहेका छन्ः

(अ)वडाभित्रका घर-परिवारहरूमध्ये कम्तीमा नव्बे प्रतिशत घर-परिवार वातावरणमैत्री घोषणा भएको।

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	पुष्ट्याई
क) खानेपानी तथा सरसफाई				
१ खानेपानीका मुहान संरक्षण	१. वडा भित्रका सबै खानेपानीका श्रोतहरुको लगत राखी संरक्षण गरिएको २. खानेपानीको श्रोतहरुको गुणस्तर परीक्षण गरीएको ३. पानीको सुरक्षित तथा किफायती प्रयोग सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गरेको र वडा बासीलाई आकाशे पानी सङ्कलन र प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गरेको			तराईमा इनार तथा चापाकलको लगत राखे
२. फोहरमैला व्यवस्थापन	१. वडा तहमा फोहरमैला सङ्कलन तथा व्यवस्थापनको संयन्त्र स्थापना गरेको २. घर-परिवारबाट सङ्कलन भएको नसड्ने फोहर (प्लाष्टिक बाहेक) को व्यवस्थापन गर्न उपयुक्त स्थल तोकिएको ३. घर-परिवारबाट सङ्कलित प्लाष्टिकजन्य फोहर सङ्कलन गरी बिक्री गर्ने व्यवस्था मिलाइएको			
३. ताल,पोखरी तथा सिमसार क्षेत्रको संरक्षण	वडाभित्रका ताल, पोखरी तथा सिमसार क्षेत्रहरूको लगत राखि संरक्षण गरिएको			
४. खुला दिसामुक्त	वडा भित्र एक घर एक चर्पी अवधारणा कार्यान्वयन भएको			
ख) जलवायु परिवर्तन अनुकुलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन				
१. जलवायु परिवर्तन अनुकुलन तथा विपद् व्यवस्थापनमा क्षमता अभिवृद्धि र आपतकालीन	१. वडास्तरीय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा जलवायु परिवर्तन अनुकुलन सम्बन्धी समिति गठन गरिएको २. जलवायु परिवर्तन अनुकुलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी विषयमा ज्ञान सिप तथा क्षमता विकासका कार्यक्रमहरु सञ्चालन भएको ३. विपद्को अवस्थामा तत्काल उद्धारका लागि सुरक्षित आश्रयस्थल वा खुल्ला क्षेत्र निर्धारण गरिएको			

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	पुष्ट्याई
सुरक्षित क्षेत्र निर्धारण	४. जलवायु परिवर्तन तथा विपद् व्यवस्थापनका लागि आधारभूत तालिम प्राप्त स्वयंसेवक टोली गठन गरिएको			
ग) हरियाली प्रवर्द्धन तथा स्थानीय सडक व्यवस्थापन				
१. हरियाली प्रवर्द्धन	१. वडा कार्यालय तथा समुदायको अग्रसरतामा सडकको दायाँबायाँ स्थान अनुकुलको बोट बिरुवा रोपी हरियाली कायम गरेको			
२. सडक मापदण्ड	१. वडा क्षेत्रमा भएका सबै स्थानीय सडकको सडक अधिकार क्षेत्र (Right of Way) सहितको लगत भएको २. वडाभित्रका सडकको नियमित सरसफाई गर्ने गरिएको			

४.३ गाउँपालिका तह

(क) आधारभूत सूचक

गाउँपालिका तहको आधारभूत सूचकहरु देहाय बमोजिम रहेका छनः

(अ) सबै वडाहरु वातावरणमैत्री वडाको रुपमा घोषणा भएको।

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	पुष्ट्याई
क) खानेपानी तथा सरसफाइ				
१. खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी नीति र सोको कार्यान्वयन	गाउँपालिकाको आधाभूत सरसफाइ तथा खानेपानी सम्बन्धी नीति तर्जुमा गरीगरी सोबमोजिम वार्षिक बजेट विनियोजन गरी कार्यान्वयन गर्ने गरिएको			स्वीकृत नीति, वार्षिक बजेट र कार्यान्वयनमा प्रगति
२. प्लाष्टिक झोला प्रयोगमा निरुत्साहन	१. नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्डभन्दा कम गुणस्तरको प्लाष्टिक झोलाको उत्पादन, विक्री, वितरण तथा प्रयोगमा रोक लगाइएको २. प्लाष्टिक झोलाको सङ्कलन, विक्री व्यवस्थापन तथा सोको सट्टामा वैकल्पिक झोलाको प्रयोग सम्बन्धी नीति बनाई कार्यान्वयन गरेको			
ख) जलवायु परिवर्तन अनुकुलन तथा विपद् व्यवस्थापन				
१. स्थानीय विपद् तथा जलवायु उत्थानशील	१. जलवायु परिवर्तन अनुकुलन तथा विपद् व्यवस्थापनको क्षेत्रमा ज्ञान,सीप तथा क्षमता विकासका कार्यक्रमहरु सञ्चालन भएको			

कञ्चन गाउँपालिका स्थानीय राजपत्र

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	पुष्ट्याई
समिति गठनर क्रियाशीलता	२. गाउँपालिका स्तरमा विपद् व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशील समिति गठन भएको ३. गाउँपालिका स्तरमा जलवायु परिवर्तन तथा विपद् व्यवस्थापनका लागि तालिम दिनसक्ने जनशक्तिको विकास भएको ४. गाउँपालिका क्षेत्रमा जोखिम सम्वेदनशील स्थानहरुको पहिचान गरी ती स्थानहरुमा निजी संरचना निर्माणमा रोक लगाएको ५. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनको रणनीतिक योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिएको			
२. भवन निर्माण संहिता कार्यान्वयन	गाउँपालिका क्षेत्रमा बन्ने सबै सार्वजनिक भवनहरु निर्माण गर्दा भवन निर्माण संहिता पालना हुने गरेको			
ग) वन, भू-संरक्षण, जैविक विविधता र हरियाली प्रवर्द्धन				
१. वन तथा जैविक विविधताको संरक्षण	१. गाउँ पालिकाको क्षेत्राधिकारभित्र भएको वन तथा जलाधार क्षेत्रको लगत राखी समुदायस्तरका समिति मार्फत उचित संरक्षण गरेको, २. दुर्लभ तथा लोपोन्मुख वन्यजन्तु र वनस्पतिको संरक्षणका लागि स्थानीय कानून वा रणनीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको			
२. खालीपर्ती जग्गाको व्यवस्थापन तथा हरियाली प्रवर्द्धन	१. गाउँपालिका भित्रको वनक्षेत्रको क्षेत्रफल खुलेको लगत राखेको २. खाली पर्ती जग्गा, सरकारी वा सार्वजनिक जग्गाको नक्सा र विवरण सहितको लगत राखिएको र त्यस्ता जग्गामा हरियाली प्रवर्द्धन र जैविक विविधता संरक्षणका कामहरु भएको			
घ) कृषि				
१. व्यावसायिक कृषि प्रणालीको प्रवर्द्धन	१. उत्पादित कृषि उपज बजारमा पुऱ्याउन गाउँपालिकामा सङ्कलन केन्द्रहरुको स्थापना गरिएको २. व्यावसायिक कृषि खेतीमा लाग्न चाहने कृषकलाई गाउँपालिकाले आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग दिने गरेको ३. व्यवसायिक कृषि प्रणालीको प्रवर्द्धन गर्न दक्ष जनशक्तिको परिचालन भएको			

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	पुष्ट्याई
२. जलवायू परिवर्तनमैत्री कृषि प्रणालीको विकास तथा प्रवर्द्धन	जलवायुमैत्री खेती प्रणाली सम्बन्धी परम्परागत ज्ञान, सीप र अभ्यास एवम् नवीनतम प्रविधिको विकास तथा प्रवर्द्धनका लागि कृषकहरुलाई अवलोकन भ्रमण तथा तालिमको व्यवस्था गरेको			
ङ) स्वच्छ ऊर्जाको प्रयोग				
१. सुधारिएको चुलोको व्यवस्थित प्रयोग	सुधारिएको चुलोको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्न प्रत्येक वडामा यस्तो चुल्हो बनाउने तथा मर्मत-सम्भार गर्ने तालिम दिएको			
२. विद्युतको व्यवस्थित र मितव्ययी उपयोग	१. विद्युत नपुगेका र छरिएर रहेका बस्तीहरुमा बिजुलीको सट्टा नवीकरणीय ऊर्जा उपयोगलाई प्रोत्साहित गरेको २. विद्युत पुगेका घरमा कम ऊर्जा खपत गर्ने चीम प्रयोगलाई प्रवर्द्धन र प्रोत्साहन गरिएको			
च) वातावरणीय शिक्षा तथा प्रदूषण नियन्त्रण				
१. वातावरणीय सचेतना	१. गाउँपालिका क्षेत्रका विद्यालयमा जलवायु तथा वातावरणीयशिक्षा सम्बन्धी अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन गरेको २. सरोकारवाला निकाय समेतको सहयोगमा समुदाय तहमा वातावरण सम्बन्धी जनचेतनामूलक क्रियाकलापहरु नियमित सञ्चालन गरेको			
२. प्रदूषण नियन्त्रण	१. घर भित्रको वायु प्रदूषण र त्यसले स्वास्थ्यमा पार्ने प्रतिकुल प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्न सौर्य चूल्हो, विद्युतीय चूल्हो, सूधारिएको चूल्लो वा बायोग्यासको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गरेको २. नेपाल सरकारले निर्धारण गरेकोमापदण्डभन्दा बढी प्रदूषण गर्ने उद्योगलाई कारवाही र दण्डित गर्ने व्यवस्था गरिएको			
छ) स्थानीय सडक व्यवस्थापन				
१. भारी उपकरण प्रयोग	सडक निर्माणमा डोजर/स्काभेटर जस्ता भारी उपकरणको प्रयोग सम्बन्धमा स्पष्ट नीतिगत व्यवस्था गरेको			
२. सडक सीमा निर्धारण	गाउँपालिका क्षेत्र भित्रका सबै स्थानीय सडकको सडक क्षेत्राधिकार (Right of Way) निर्धारण गरेको			

अनूसूची-२

(दफा ६ को (ख) सँग सम्बन्धित)
वातावरणमैत्री स्थानीय शासनका परिष्कृत (बिकसित) सूचकहरू

(अ) गाउँपालिकाको घरपरिवार तहका लागि परिस्कृत सूचकहरु देहाय बमोजिम रहेका छनः

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	स्तरीकरण
क) सरसफाई र स्वास्थ्य				
१. घर-आँगनको सरसफाईकोअवस्था	आफ्नो घर-आँगन तथा घर अगाडीको बाटो नियमित रूपमा सफा गर्ने गरिएको			*
२ प्लाष्टिकका झोला नियमन	प्लाष्टिकका झोला प्रयोग नगरी आवश्यक पर्दा जुट, कपडा वा कागजका झोला प्रयोग गर्ने गरिएको			*
ख) ऊर्जाको प्रयोग				
१. वैकल्पिक ऊर्जाको प्रयोग	१.खाना पकाउन सौर्य चुल्हो वा विधुतीय चूल्हो वा वायोग्यासजस्ता नवीकरणीय ऊर्जाको प्रयोग गरिएको २.बिजुली नपुगेका घरमा बत्ती बाल्न नवीकरणीय ऊर्जाको प्रयोग गरिएको			**
ग) दिगो कृषि प्रणाली				
१. प्राङ्गारिक खेतीतर्फ उन्मुख	१.करेसाबारी तथा खेतबारीमा रासायनिक मलको प्रयोग कम गर्दै गोबरमल वा प्राङ्गारिक मलको प्रयोग गर्ने गरिएको २.रासायनिक किटनाशक औषधीको सट्टा जैविक तथा वानस्पतिक औषधीको प्रयोग गर्न थालिएको			***

(आ) गाउँपालिकाको वडा तहको लागि परिस्कृत सूचकहरु देहाय बमोजिम रहेको छः

मूख्य सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	स्तरीकरण
क) पानीको स्रोत ताल, पोखरी सिमसार क्षेत्र तथा सडक संरक्षण				
१. सडक तथा नालाको व्यवस्थापन	१. वडाका सबै सडकहरूमा वर्षातको पानी निकास हुने कुलेसो/नाली भएको २. वडाका सडक नालाको नियमित रुपमा सरसफाई गर्ने गरिएको।			****

मूख्य सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	स्तरीकरण
२. खानेपानीको मुहान, ताल तथा पोखरीको संरक्षण	१. खानेपानीको मुहानको नियमित सरसफाई तथा उचित संरक्षण गरिएको २. वडामा रहेका ताल, पोखरी तथा सिमसार क्षेत्रको नियमित सरसफाई तथा संरक्षण गरिएको ३. वर्षातको पानी तथा अन्य स्रोतबाट खेर जाने पानी सङ्कलन गर्नका लागि पोखरीको निर्माण गरिएको			
ख) कृषि				
१. एकीकृत कृषि प्रणालीलाई प्रोत्साहन	१. वडाका कृषकहरुलाई वाली विविधिकरण, कृषि जैविक विविधता संरक्षण, एकीकृत शत्रुजीव व्यवस्थापन र प्राङ्गारिक खेती बारे तालिमको व्यवस्था गरेको			** वडाभित्र रहेका व्यावसायिक कृषकको लगत, जम्मा कृषकमध्ये उल्लेखित तालिम प्राप्त गर्ने कृषकहरूको विवरण,
२. प्राङ्गारिक खेती प्रणालीको अवलम्बन	१. रैथाने वा मौलिक तथा माटो सुहाँउदो बीउ विजनको प्रयोगमा प्रोत्साहन गर्ने गरिएको २. वडाका तालिम प्राप्त सबै कृषकहरूले रासायनिक मल तथा विषादिको सट्टा प्राङ्गारिक मल तथा जैविक, वनस्पतिजन्य किटनाशक औषधिको प्रयोग गर्ने गरेको			*** सहभागितात्मक लेखाजोखा, सहकारी संस्थाहरूमा रहेका विवरण, कृषि सेवाकेन्द्र/ उपकेन्द्रमा रहेको विवरण
ग) जलवायु परिवर्तन अनुकुलन, विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन				
१. उच्च जोखिम-स्थलहरूको पहिचान	१. विपद् जोखिम नक्साङ्कन गरिएको २. वडाभित्रको जोखिमयुक्त वस्तिहरुको पहिचान गरी लगत राखिएको ३. समुदाय तहमा जलवायु परिवर्तन अनुकुलनका क्रियाकलाप कार्यान्वयन भएको			**
घ) वन तथा भूसंरक्षण				
१. वडा भित्रको	१. वडाभित्रको सरकारी, सार्वजनिक तथा खाली पर्ती जग्गाको नक्सा सहितको अभिलेख राखी संरक्षण गरिएको			***

मूख्य सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	स्तरीकरण
खाली-पर्ती जग्गाको संरक्षण	२. वन कार्यालयसँग समन्वय गरी वडाभित्रको वन क्षेत्रको लगत राख्ने तथा समुदाय मार्फत उचित संरक्षण गरेको ३. वडाभित्रको खाली पर्ती जग्गामा रुख/डालेघाँस/फलफूलका बिरुवा रोपी हुर्काइएको र सोको अभिलेख राखिएको			

(इ) गाउँपालिका तहका परिस्कृत सूचकहरु देहाय बमोजिम रहेका छनः

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	स्तरीकरण
क) खानेपानी तथा सरसफाई				
१. खानेपानीको दिगो व्यवस्थापन	१. वर्तमान जनसंख्या, सडक सञ्जाल रबस्ती विकासको प्रवृत्ति विश्लेषण गरी खानेपानी आपूर्ति सम्बन्धी नीति तर्जुमा गरिएको २. सम्भाव्य पानीको श्रोतहरु पहिचान तथा संरक्षण गरी लगत राखिएको			*****
२. सरसफाई र फोहरमैला व्यवस्थापन	१. मापदण्ड बमोजिम फोहरमैलाको सङ्कलन, ढुवानी, तथा विसर्जनमा वातावरणमैत्री तरिका अवलम्बन गरिएको २. आफ्नै वा अन्य गाउँपालिकार नगरपालिकासँगको सहकार्यमा फोहरमैला सङ्कलन तथा व्यवस्थापन केन्द्र बनाई सञ्चालन गरेको			***
३. सार्वजनिक शौचालय	मुख्य बजार क्षेत्र, सार्वजनिक स्थल र प्रत्येक वडामा लैङ्गिक, अपाङ्ग तथा बालमैत्री सार्वजनिक शौचालय सञ्चालन भएको			*
ख) कृषि				
१. व्यावसायिक खेतीलाई प्रोत्साहन	१. "एक गाउँ एक उत्पादन" अन्तर्गत आफ्नो गाउँमा सम्भाव्य देखिएको तरकारी, फलफूल, पुष्प, अन्नबाली, मसला बाली, नगदे बाली, मत्स्यपालन तथा पशुपंक्षी पालन मध्ये कुनै एक उत्पादनलाई व्यावसायिक रुपमा अघि बढाएको			* "एक गाउँ, एक उत्पादन" अन्तर्गत गाउँपालिकाको लागि तोकिएको मुख्य बाली,

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	स्तरीकरण
				त्यस्तो बालीलाई व्यावसायिक रूपमा विकास गर्न गरिएको निर्णय तथा लगानीको विश्लेषण गर्ने
२. वाली विविधिकरण तथा जलवायु मैत्री एकिकृत कृषि प्रणालीको विकास	१. कृषि उत्पादनको वृद्धिका लागि जलवायु मैत्री एकिकृत कृषि प्रणालीको विकास गर्दै बाली पोषक तत्व र एकिकृत कीट (शत्रुजीव) व्यवस्थापन कार्य भएको २. सुख्खा तथा डुवान हुने क्षेत्रहरुको निम्ति उपयुक्त हुने बालीको पहिचान तथा प्रबर्द्धनका लागि नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकारका सम्बन्धित निकायसँग सहकार्य गरेको			*
ग) स्वच्छ ऊर्जाको प्रयोग				
१ नवीकरणीय उर्जा उत्पादन र उपयोग गर्न प्रोत्साहन	१. गाउँपालिकाले नवीकरणीय उर्जा उत्पादन तथा प्रयोग गर्न सहुलियत-प्रोत्साहन उपलब्ध गराएको २. अधिकांश घर-परिवारले खाना बनाउन दाउरा तथा गुइँठाको सट्टा नवीकरणीय वा स्वच्छ ऊर्जाको प्रयोग गरेको			***
घ) प्लाष्टिकको उचित व्यवस्थापन				
१.प्लाष्टिक व्यवस्थापन बाट रोजगारी सृजना	१. हरेक वडामा प्लाष्टिकको पुनः प्रयोग सम्बन्धी तालिम दिएको २. तालिम प्राप्त व्यक्तिलाई रोजगारीको निमित्त सहयोग वा प्रोत्साहन गर्ने गरेको			**
ङ) जलवायु परिवर्तन अनुकुलन तथा विपद् व्यवस्थापन				
१. स्थानीय विपद् तथा जलवायु उत्थानशील समितिको क्रियाशीलता	१. गाउँपालिका स्तरको स्थानीय विपद तथा जलवायु उत्थानशील योजना तर्जुमाभई कार्यान्वयन भएको २. जलवायु परिवर्तन अनुकुलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको लागि सरकारी तथा गैरसरकारी एवम् निजी क्षेत्रबीच समन्वय र सहकार्य हुने गरेको			**

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	स्तरीकरण
२. भू- उपयोग योजना कार्यान्वयन तथा ग्रामीण बस्तीको विकास	१. विपद् सम्वेदनशील भू-उपयोग योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरेको २. हरित ग्रामीण बस्ती विकास सम्बन्धी अवधारणाको प्रवर्द्धन गरिएको			**
च) वातावरणीय शिक्षा				
१. वातावरणीय शिक्षा	सबै तहका विद्यालयहरूले कम्तीमा महिनामा एक पटक वातावरण संरक्षणसँग सम्बन्धित विषयमा अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने गरी वार्षिक क्यालेण्डरमा नै उल्लेख गरिएको			*
छ) वन, जैविक विविधता तथा भू-संरक्षण				
१ वन संरक्षण तथा हरियाली प्रवर्द्धन	१. गाउँ क्षेत्रभित्र रहेका वनको उचित संरक्षण तथा दिगो व्यवस्थापनको लागि नीति निर्माण गरी कार्यन्वयन भएको २. सडक दायाँ बायाँ, खाली पर्ती र सरकारी/सार्वजनिक जग्गामा समुदाय परिचालन गरी उपयुक्त प्रजातिका बोटबिरुवा तथा बहुवर्षिय फलफूलहरु लगाएको			*
२. जैविक विविधता संरक्षण	दिगो वन व्यवस्थापनलाई अवलम्बन गर्दै त्यस क्षेत्रको जैविक विविधता संरक्षणको लागि नीतिगत व्यवस्था गरी कार्यान्वयन गरेको			
३. भू-संरक्षण	१. सबै सार्वजनिक, खालीपर्ती बाँझो जग्गा तथा नदीनाला र खोल्साका किनाराहरूमा वृक्षारोपण गरी संरक्षण गरिएको २. भू-क्षय, बाढी तथा पहिरो सम्भाव्य स्थानहरूमा भूसंरक्षणका उपायहरू अवलम्बन गरिएको			**
ज) स्थानीय सडक व्यवस्थापन				
१. स्थानीय सडक संरक्षण तथा व्यवस्थापन	१. निर्माण भएका सबै सडकको सडक क्षेत्राधिकार निर्धारण गरी ठाउँठाउँमा सङ्केत चिन्ह राखिएको २. सडक सीमाभित्रको खाली जग्गामा समुदायलाई परिचालन गरी उपयुक्त जातका रुख बिरुवा रोपिएको			*****

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	स्तरीकरण
	३. सडकको मर्मत संभारका लागि मर्मत सम्भार कोष स्थापना गरी नियमित मर्मत सम्भार गर्ने गरिएको			
झ) वातावरणीय न्याय तथा संस्थागत संरचना				
१. वातावरण संरक्षणको लागि आवश्यक संरचनाको विकास	१. वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन शाखा गठन भई क्रियाशील रहेको २. वातावरण संरक्षणका लागि नीति तथा कानून जारी भएको			
२. वातावरणीय न्याय	१. पीडितलाई वातावरण प्रदूषकबाट उपयुक्त क्षतिपूर्ति भराइदिने व्यवस्था मिलाएको २. ढुङ्गा, गिट्टि, बालुवा तथा माटोको उत्खनन, सङ्कलन, उपयोग, बिक्रि तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी नेपाल सरकारले जारी गरेको मापदण्ड कार्यान्वयन भएको			*****

अनूसूची-३

(दफा ७ को उपदफा (२) सँग सम्बन्धित)

गाउँपालिकामा वाताबरणमैत्री सार्बजनिक कार्यालयको आधारभूत सूचकहरु

सूचकहरु	सूचकको विस्तार	छ	छैन	व्याख्या
१. सरसफाई	१. लैङ्गिकमैत्री शौचालयको व्यवस्था भएको २. शौचालयमा हातधुने साबुन र पानीको व्यवस्था भएको ३. शौचालयभित्रका सामानहरु दुरुस्त रहेको र दैनिक रुपमा सरसफाई हुने गरेको ४. कार्यालयका हरेक कोठा, बरण्डा र परिसर दैनिक रुपमा सफाई हुने गरेको ५. कार्यालयको भित्ता, सिलिंग तथा पर्खालमा माकुराको जालो, धुलो, लेऊ, अनावश्यक बिरुवा, झारपात, फोहोरको धब्बा नरहेको ६. कार्यालय परिसरमा खुला रुपमा थोत्रा तथा अनावश्यक सामानहरु राखे नगरेको ७. कार्यालयका भवन, भित्ता, पर्खालमा जथाभावी पोस्टर, अनावश्यक भित्ते लेखन आदि नरहेको ८. कार्यालयका भित्ताहरुमा सुर्ती, पान, गुट्खा थुक्ने नगरेको			

सूचकहरु	सूचकको विस्तार	छ	छैन	व्याख्या
२. कार्यालय भवनको मर्मत सम्भार	१. कार्यालयभवनको नियमित रुपमा मर्मत सम्भार गर्ने गरेको २. कार्यालय भवन तथा पर्खालहरुको नियमित रङ्गरोगन गर्ने गरेको			
३. कार्यालयको सौन्दर्य तथा हरियाली	१. कार्यालय कम्पाउण्डभित्र रहेको खाली स्थानमा फूल, फलफूलका बिरुवा, दुबो सहितको सुन्दर बगैंचा रहेको २. बगैंचाको नियमित हेरचाह र रेखदेख हुने गरेको ३. कार्यालयको स्वामित्व भएको जग्गा वा सार्वजनिक जग्गामा वर्षमा कम्तिमा एकपटक वृक्षरोपण गर्ने गरेको ४. कार्यालय परिसरमा कम्तिमा दशवटा बहुबर्षे बोटबिरुवा हुर्काएको ५. बर्षेपानी जमिनमा रिचार्ज गर्ने व्यवस्था भएको ।			
४. फोहरमैला व्यवस्थापन	१. कार्यालयको फोहोर सड्ने र नसड्ने गरी वर्गिकरण गर्ने गरेको २. सड्ने फोहोरलाई कार्यालय परिसरभित्रै मल बनाउने गरेको वा अन्य तरिकाले व्यवस्थापन गर्ने गरेको ३. प्लाष्टिकजन्य फोहोरलाई छुट्टै जम्मा गरी बिक्री वा निर्धारित स्थलमा जम्मा गर्ने गरेको ४. ब्याट्री, सि.एफ.एल्.चिम फुटेका सिसा,बोतल, ट्युबलाइट जस्ता हानिकारक फोहोरमैला छुट्याई निर्धारित स्थलमा जम्मा गर्ने गरेको ५. कार्यालयसँग जोडिएको सडकपेटी नियमित रुपमा सरसफाई गर्ने गरेको ६. कार्यालयमा रहेका सोफा, कार्पेट, पर्दा जस्ता सामानहरु नियमित रुपमा सफा गर्ने गरेको ७. कार्यालय परिसरभित्र र बाहिर फोहोर, धुलो, कागजका टुक्रा तथा अन्य फोहोरजन्य वस्तु नरहेको ८. कार्यालयमा चालिस माइक्रोन भन्दा कम गुणस्तरका प्लाष्टिकको झोला प्रयोगमा रोक लगाएको।			
५. उर्जाको प्रयोग	१. कार्यालयमा ऊर्जा खपत कम गर्ने चिमको प्रयोग भएको २. प्रयोग नभएको समयमा सबै प्रकारका विद्युतीय उपकरण बन्द गर्ने गरेको।			

कञ्चन गाउँपालिका स्थानीय राजपत्र

सूचकहरु	सूचकको विस्तार	छ	छैन	व्याख्या
६. सवारी साधनको प्रयोग	१. सवारी साधनको नियमित रुपमा प्रदुषण नियन्त्रण जाँच गराई Green Sticker टाँस्ने गरेको २. पुराना सवारी साधनको नियमित रुपमा लिलाम बिक्री गर्ने गरेको।			
७. प्रतिक्षालय को व्यवस्था	१. कार्यालय परिसरमा सेवाग्राहीका लागि घामपानीबाट जोगिन प्रतिक्षालयको व्यवस्था रहेको २. प्रतिक्षालयमा नियमित रुपमा सरसफाई हुने गरेको।			
८. सेवाग्राही शौचालय	१. कार्यालयमा Toilet र Urinal सहितको महिला तथा पुरुषका लागि सार्वजनिक शौचालय रहेको २. शौचालयमा सावुन र पानीको व्यवस्था रहेको ३. शौचालयको नियमित रुपमा सरसफाई हुने गरेको			
९. कार्यालय भवनको सुरक्षा तथा भूकम्प प्रविधिको प्रयोग	१. कार्यालयले आफ्ना सबै भवनहरुको नक्सा सम्बन्धित निकायबाट पारित गरेको २. कार्यालयभित्र तथा बाहिर जाँदा यात्रुका झोला चेकजाँच गरेर मात्र भित्रबाहिर जान दिने गरेको १. कार्यालयमा सुरक्षाको लागि कम्पाउण्डवाल लगाईएको २. कार्यालयका सबै भवनहरुमा भवन संहिताको पालना गरिएको ३. कार्यालयका पुराना भवनलाई आवश्यकता अनुसार प्रवलीकरण गरिएको			
१०. चमेना गृहको व्यवस्था	१. चमेनागृह सफा सुग्घर रहेको २. चमेनागृहले सामानहरुको मूल्यसूची टाँस्ने गरेको ३. चमेनागृहमा स्वच्छ पिउने पानीको व्यवस्था भएको ४. चमेनागृह अगाडि फूलबिरुवा रहेको ५. कार्यालयले खाजा खाने निश्चित समय निर्धारण गरेको ६. कर्मचारीहरु कार्यकक्षमा बसेर खाजा खाने नगरेको।			

अनूसूची-४

(दफा ११ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

मापन संयन्त्र र विधि

गाउँपालिकाका विभिन्न तहमा गरिने अनुगमन तथा मापन विधि देहाय बमोजिम उल्लेख गरिएको छः

तह/स्तर	**मापन गर्ने निकाय/संयन्त्र**	**अवधि**	**विधि**

कञ्चन गाउँपालिका स्थानीय राजपत्र

घर/ परिवारस्तर	टोल विकास संस्था वा टोल बिकास संस्था नभएको अवस्थामा वातावरणमैत्री स्थानीय शासन वडा समन्वय समितिले तोकेको वडा समितिका सदस्यको संयोजकत्वमा वडा भित्रका टोलमा पर्ने विद्यालयको प्र.अ.,स्वास्थ्य चौकी तथा युवा क्लव/वातावरण संरक्षण सम्बन्धी कार्य गर्ने गै.स.स./सामुदायिक संस्था/टोल विकास संस्था, वडा समितिको कार्यालयमा कार्यरत प्राविधिक समेतको प्रतिनिधित्व रहेको टोली,	वर्षमा दुई पटक	अवलोकन, प्रत्येक घर परिवारको छुट्टाछुट्टै मापन फाराम भरी वडा कार्यालयमा पठाउने,
वडा तह	कार्यपालिका सदस्यहरु मध्येबाट वातावरणमैत्री स्थानीय शासन गाउँ समन्वय समितिले तोकेको सदस्यको संयोजकत्वमा गाउँपालिकाको प्राविधिक, खानेपानी तथा सरसफाई एवम्स्वास्थ्य शाखाका प्रमुख, विद्यालयको प्रधानाध्यापक मध्येबाट एक जना रगाउँस्तरमा क्रियाशील गैर सरकारी संस्थाका प्रतिनिधि समेतको टोलीमार्फत मापन गर्ने,	वर्षमा दुई पटक	अवलोकन, समुह छलफल समेतका आधारमा प्रत्येक वडाको छुट्टाछुट्टै मापन फाराम भरी गाउँपालिकामा सिफारिस साथ पठाउने
गाउँपालिका तह	जिल्ला समन्वय समितिको प्रमुखको संयोजकत्वमा प्रमुख जिल्ला अधिकारी वा निजले तोकेको प्रतिनिधि, जिल्ला समन्वय अधिकारी, जिल्ला स्थित खानेपानी, शिक्षा, स्वास्थ्य, वनकार्यालयको प्रमुख एवम् जिल्ला भित्र क्रियाशील गैर सरकारी संस्थाहरुको समेत प्रतिनिधित्व रहेको टोली मार्फत मापन गर्ने,	वार्षिक एक पटक	अवलोकन, भूउपयोग योजना, भवन संहिता तथा स्थानीय योजना दस्तावेजहरूको कार्यान्वयन अवस्थाको अध्ययन, समुह छलफल,निजी क्षेत्रसँग गरिएका सम्बन्धित करार/ सम्झौता समेतका आधारमा प्रत्येक गाउँपालिकाको छुट्टाछुट्टै मापन फाराम भरी जिल्ला सभामा सिफारिस साथ पठाउने

प्रमाणीकरण मितिः २०८१/०७/११

आज्ञाले,

सागर गौतम

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

कञ्चन गाउँपालिका